

Prof. zw. dr hab. Zenon Jasiński
Instytut Nauk Pedagogicznych
Uniwersytet Opolski

Recenzja pracy doktorskiej

„Obraz rodziny, małżeństwa i związków partnerskich w świadomości młodzieży polskiej i czeskiej z Zaolzia” mgra Radka Baselidesa przygotowanej w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach na Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie przygotowanej pod kierunkiem naukowym prof. zw. dr hab. Haliny Rusek oraz promotora pomocniczego dra Grzegorza Odoja, Cieszyn 2016, ss. 362.

Praca składa się z oświadczeń: promotora, promotora pomocniczego oraz autora pracy doktorskiej, streszczenia, streszczenia w języku angielskim, wprowadzenia (ss. 5), dziesięciu rozdziałów (ss. 269), zakończenia (ss.15), bibliografii (ss. 8, pkt. 10) oraz aneksów (kwestionariusz ankiety w języku polskim (ss. 6) i języku czeskim (ss.6) oraz tabel szczegółowych ilustrujących wyniki badań (ss. 35 -160 łab.), spis tabel zamieszczonych w tekście (obejmuje 120 tabel).

Uwagi ogólne

Podjęty przez Autora temat jest ważny zarówno ze społecznego jak i pedagogicznego punktu widzenia, jego osadzenie na pograniczu polsko-czeskim, sprawia, że jego waga wzrasta, zwłaszcza, że dotyczy Zaolzia, obszaru ważnego dla naszych Rodaków zamieszkujących na region jak i dla Polaków w Polsce. I nie chodzi tu tylko o wymiar sentymentalny, ale specyfikę regionu, gdzie każdego dnia zderzają się kultury czeska, polska, słowacka, śląska, morawska.

Przemiany jakie dokonują się w zakresie modelu rodziny, charakteru związków i małżeństw stanowią interesujący przedmiot badań, zwłaszcza z perspektywy młodzieży. Dodatkowym atutem pracy jest podjęcie badań w dwóch głównych grupach etnicznych zamieszkujących Zaolziu: czeskiej i polskiej. Tu chciałbym podkreślić, że podjęty temat badań wymaga dużych kompetencji organizacyjnych, a przede wszystkim umiejętności wzbudzenia zaufania wśród młodzieży, aby chciała uczestniczyć w badaniach, w badaniach wymagających otwarcia się, ujawnienia swoich osobistych doświadczeń, w tym bardzo intymnych, swoich poglądów i systemu wartości, swojego stosunku do wiary itd. To, że udało się nakłonić tak dużą grupę uczniów zarówno ze szkół czeskich jak i polskich należy uznać za duży sukces i dowód posiadania kompetencji badawczych.

Doktorant wykazał się nie tylko dużą wiedzą dotyczącą tematu, ale także dojrzałością społeczną.

Ujęcie tematu z punktu widzenia pedagogiki społecznej okazało się tu najwłaściwsze.

Konstrukcja pracy jest spójna i logiczna. Jest ona rozbudowana. Nie wnoszę uwag do tytułów większości rozdziałów i ich kolejności. Oddają one dobrze założenia pracy i zawarte w nich treści. Ich tytuły są następujące.

I W drodze poszukiwania ideału. Szkice relacji partnerskich w teoriach kulturowych.

II Małżeństwo, rodzina i związki alternatywne w koncepcjach pedagogiki społecznej

III. Zaolzie jako pogranicze etniczno-kulturowe w ujęciu teorii międzykulturowości

IV. Zagadnienia metodologiczne badań

*V. Opinie badanej młodzieży o przyszłych partnerach z uwzględnieniem czynników
Analiza badań własnych.*

*VI. Opinie badanej młodzieży o związkach małżeńskich z uwzględnieniem
Czynników różnicujących.,*

VII Trwałość małżeństw w opinii badanej młodzieży - czynniki różnicujące

*VIII. Opinie badanych o seksualności młodzieży z uwzględnieniem narodowości,
płci, religijności oraz miejsca zamieszkania*

*IX. Alternatywne związki w opiniach badanych z uwzględnieniem narodowości,
płci, religijności oraz miejsca zamieszkania*

*X. Homoseksualizm w opiniach uczniów z uwzględnieniem ich narodowości, płci,
i miejsca zamieszkania.*

Mam zastrzeżenie do tytułu roz. X, a wynika ono z tego, że praca dotyczy związków a nie tylko homoseksualizmu jako takiego, stąd tytuł tego rozdziału powinien brzmieć: *Związki homoseksualne w opiniach uczniów z uwzględnieniem ich narodowości, płci i miejsca zamieszkania..*

Praca ma charakter materiałowy. Dostarcza bardzo dużej liczby danych (120 tabel syntetycznych i 160 tabel szczegółowych) o związkach, natomiast mniej uwagi poświęca się w niej odpowiedzi na pytanie, dlaczego te dane są takie a nie inne. W pracy udało się Autorowi wykazać zależności, w tym statystyczne między obrazem rodziny, małżeństwem, związkami partnerskimi i alternatywnymi a narodowością badanych, poziomem religijności, poziomem wykształcenia, miejscem zamieszkania oraz płcią badanych, w mniejszym stopniu dlaczego te zmienne niezależne wpływają na charakter tych związków. Czuję w tym zakresie pewien niedosyt, jednakże fakt zgromadzenia tak obszernych i interesujących badawczo materiałów, pozwoli samemu Autorowi bądź innym badaczom na pogłębioną nad nimi refleksję.

Główny cel pracy jaki postawił sobie jej Autor sprowadza się do uzyskania odpowiedzi na pytanie: „do jakiego stopnia młodzież ulega trendom pojawiającym w obrębie relacji partnerskich” Przez te trendy uważa: „preferowane wartości u przyszłych partnerów, wpływu czynnika asymilacji na proces powstawania małżeństw, wpływu religii na wybór oraz trwałość przyszłych związków, akceptacji nowych wzorców zachowań wynikających z liberalizacji seksualności; motywów wchodzenia w związki małżeńskie bądź wyboru jednej z alternatywnych form relacji rodzinnej, poglądów

młodzieży wobec homoseksualizmu, porównania badanych kwestii w społeczności młodzieży czechoskiej i polskiej z Zaolzia” (s. 12)

Praca odnosi się do współczesnych związków i ich przemian, typowych dla okresu ponowoczesności”.

Uwagi szczegółowe

W dalszej części recenzji pragnę odnieść się do treści poszczególnych rozdziałów

Roz. I. W drodze poszukiwania ideału. Szkice relacji partnerskich w teoriach kulturowych

Autor wychodzi od ideału miłości i relacji partnerskich poprzez małżeństwo, rodzinę, ich przemiany, związki alternatywne w koncepcjach teoretycznych pedagogiki społecznej, po związki homoseksualne. Zakłada, że współczesne przemiany cywilizacyjno-kulturowe oraz społeczne wywarły i wywierają wpływ na charakter związków a ich podstawą jest miłość. Dokonuje prezentacji różnych definicji miłości i jej klasyfikacji (M. Evans, S. Jesionek, J. Lee, E. Sujak, A. Giddens) by skoncentrować się na łączeniu się jednostek w pary i uwarunkowaniom kulturowym płci, które decydują o różnicach płci. Odwołuje się tu do „gender differences” i B. Hellingera, A. Giddensa, S. Lipsitz Bem, S. A. Shiedels`a, M. Dziewieckiego, R. W. Connella). Zróżnicowanie płci traktowane jest jako czynnik decydujący o strategiach wyboru partnera życiowego, zaprezentowano tu szereg koncepcji doboru partnerów.

Szerzej rozwinięty został wątek seksualności jednostek, jej przemiany i znaczenia seksu w „ponowoczesnej kulturze”. Niektóre jednak ze stwierdzeń nie zostały tu poparte literaturą „ np. że [stosunki seksualne] w okresie narzeczeństwa „w czasach obecnych są... społecznie akceptowane, pożądane” . Wydaje się, że stanowiska takiego Kościół jednak nie propaguje.

Z jednej strony zaprezentowano etapy tworzenia się związku, a z drugiej okresy wypalania się i rozpadu związków, jako przejaw niedojrzałej miłości, w której można dostrzec „promiskuityzm połączony z osiąganiem korzyści...” (s. 41). Słusznie w tytule ograniczono się zarysowania relacji partnerskich (szkice) w teoriach kulturowych. Na użytek dalszych rozważań zakres przedstawionych relacji partnerskich jest wystarczający.

Roz. II. Małżeństwo, rodzina i związki alternatywne w koncepcjach pedagogiki społecznej

Roz. II, w którym główną uwagę skoncentrowano na instytucji małżeństwa, przemianach kulturowych i historycznych tej instytucji oraz rodzinie a także związkom alternatywnym, wypadł interesująco. Zostały tu szeroko omówione instytucje, traktowane jako elementy pedagogiki społecznej. Autor odwołuje się tu do koncepcji badawczej polskiej szkoły badań nad rodzina i małżeństwem

(F. Adamski, M. Kozakiewicz, St. Kawula, M. Ziemska, Z. Tyszka, B. Ostoja-Zawadzka, B. Matyjas,) a także do opracowań autorów czeskich, amerykańskich i angielskich. Doktorant trafnie uchwycił zmiany zachodzące w rodzinach takie jak: zrównoważenie płci, co spowodowało inne postrzeganie roli matki w rodzinie, niezależność finansową i wykształcenie kobiet, niechęć części kobiet do zawierania małżeństw i posiadania dzieci (pełnienia roli matki), konfliktów w roli kobiety, pełniącej rolę matki i wychowującej dzieci z rolą kobiety pracującej zawodowo, realizującej swoje ambicje i aspiracje zawodowe (które nie dają się w pełni pogodzić), późniejsze wstępowanie w związki małżeńskie, mniejsza liczba dzieci w rodzinach, wzrost liczby dzieci pozamałżeńskich, wzrost liczby rozwodów, separacji, co w rezultacie prowadzi często do alternatywnych form współżycia. Może prowadzić do rodzin monoparentalnych (jak sądzi F. Fukuyama).

Szczegółowo scharakteryzowano alternatywne formy współżycia jako wyraz ponowoczesności, takie jak: kohabitacja, związki homoseksualne, związki singli. Autor dostrzega związki między przemianami małżeństw i rodziny a rewolucjami seksualnymi i zagrożeniami płynącymi stąd dla społeczeństwa a zwłaszcza dla młodzieży wczesna inicjacja seksualna, "sponsoring", młodzieżowa prostytutka".

Roz. III. Zaolzie jako pogranicze etniczno-kulturowe w ujęciu teorii międzykulturowości

Roz. III stanowiący charakterystykę Zaolzia jako terenu badań jest tu bardzo potrzebny a jego ujęcie jako terenu pogranicza etniczno-kulturowego, na którym zderzają się kultury: czeska, polska, słowacka, morawska, śląska z perspektywy teorii międzykulturowości jest w pełni uzasadnione i ważne w kontekście prowadzonych badań.

Mam jednak zastrzeżenie do przypisanych intencji wierszowi Jan Nikodema Jaronia "Pozdrowienie", gdyż nie odnosi się on do Śląska Cieszyńskiego, lecz Śląska Opolskiego, a konkretnie Jastrzygowic w powiecie oleskim, miejsca urodzenia Jana Nikodema Jaronia. (Tęsknota "z kraju gór" dotyczy okresu pobytu w Szwajcarii). Stąd lepiej byłoby tu zamieścić wiersz, któregoś z poetów zaolziańskich np. J. Kubisza, H. Jasiczka, Wł. Sikory, Wł. Młynka, Adolfa Fierli czy Renaty Putzla-cher, którzy mają w swoim dorobku, wiersze o podobnej wymowie, "podobnym klimacie".

Bardzo syntetycznie przedstawiono tu zarówno dzieje Śląska Cieszyńskiego, podział Śląska Cieszyńskiego, jego specyfikę jako obszaru pogranicza. Dla potrzeb tej pracy zakres przedstawionych dziejów jest wystarczający.

Dobrze się stało, że szerzej zajęto się problematyką małżeństw i rozwodów na badanym obszarze,

gdyż może to tłumaczyć w pewnym stopniu poglądy badanej młodzieży na związki, zabrało mi tu informacji o przyczynach rozwodów, jaki np. procent rozwodów w Kraju Śląsko-Morawskim jest konsekwencją konfliktów w małżeństwach mieszanych narodowo na tle narodowym czy małżeństw mieszanych na tle religijnym, brakuje mi też dowodu na tezę, że małżeństwa mieszane szybciej się asymilują, byłoby ciekawe, gdyby przytoczono dane, mówiące o tym jaki procent dzieci z małżeństw polsko-czeskich trafia do polskich szkół a jaki procent do czeskich. Interesujące jest też jaką narodowość nadają dziecku rodzice w małżeństwach mieszanych narodowo.

Stosunkowo dobrze zaprezentowano potencjał społeczno-kulturowy polskiej grupy na Zaolziu .

Roz. IV. Zagadnienia metodologiczne badań

W części pierwszej tego rozdziału dotyczącej problematyki i celu badań Autor przy formułowaniu celu swoich badań przez przeoczenie opuścił wyrazy < badań w niniejszej pracy...> i w ten sposób mamy tu określenie celu pracy, o którym jest mowa na str. 12, gdy w tym miejscu należy określić cel swoich badań. Z kontekstu i dalszej analizy tekstu jednoznacznie wynika, że Autor miał tu na myśli sformułowanie celu badań. *Zatem głównym celem badań w niniejszej pracy jest poznanie czynników różnicujących obraz rodzin, związków partnerskich funkcjonujących w świadomości młodzieży mieszkającej na pograniczu czesko-polskim.* Wyraźnie sformułowano szereg szczegółowych celów poznawczych, nie sformułowano w tym miejscu celu praktycznego jakim niewątpliwie może być spożytkowanie wiedzy o poglądach młodzieży na temat małżeństwa, rodziny, seksualności do programów wychowawczych. (s. 113).

Problemem głównym rozprawy sformułowano w postaci pytania: *jaki obraz rodziny, małżeństwa i związków partnerskich istnieje w świadomości młodzieży polskiej i czeskiej z Zaolzia oraz jak przedstawia się jego realizacja w codziennym życiu?* (s.114)

Został on uszczegółowiony w postaci 6 problemów szczegółowych dotyczących: poglądów uczniów na cechy przyszłego partnera; opinii uczniów o związku małżeńskim, opinii badanych o trwałości małżeństw, opinii uczniów o seksualności młodzieży; opinii badanych o alternatywnych związkach; opinii uczniów o homoseksualizmie analizowanych ze względu na zmienne niezależne (narodowość, płeć, religijność, miejsce zamieszkania). Dla realizowanego tematu badań ważne były także dodatkowe pytania badawcze dotyczące systemu wartości, wzajemnych relacji, poglądów na model przyszłego związku i rodziny, motywów wyboru partnera, stosunku do homoseksualizmu i praw osób o orientacji homoseksualnej postrzeganych z perspektywy grupy polskiej i czeskiej.

Postawione hipotezy są ściśle powiązane z problemami.

Jako zmienne niezależne w badaniach przyjęto: *narodowość badanych, płeć, miejsce zamieszkania oraz religijność określona na podstawie deklaracji respondentów. Zmiennymi zależnymi są opinie i zachowania badanej młodzieży odnośnie życia małżeńskiego i rodzinnego oraz seksualności młodzieży.*" (s. 117). Zostały one podzielone na następujące grupy: dotyczące poglądów młodzieży na cech partnera życiowego; opinie młodzieży dotyczące relacji małżeńskiej, opinie młodzieży dotyczące trwałości małżeństw, opinie dotyczące zagadnień seksualności u młodych ludzi, opinie młodzieży na temat alternatywnych relacji partnerskich, opinie o związkach homoseksualnych. Poprawnie określono zmienne niezależne i zależne oraz dobrano wskaźniki ilustrujące występowanie określonego zjawiska. Możemy mówić o baterii wskaźników (patrz tab. 1, s. 117-120).

Przedmiotem badań w recenzowanej pracy uczyniono obraz rodziny, małżeństwa i związków partnerskich w świadomości młodzieży polskiej i czeskiej z Zaolzia (s. 114).

Za główną metodę gromadzenia materiału przyjęto metodę sondażu diagnostycznego oraz techniki takie jak: ankieta, technika badania dokumentów, obserwacja otwarta.

Podstawowym narzędziem badawczym jakie wykorzystano w w badaniach był kwestionariusz ankiety własnej konstrukcji. Kwestionariusz uwzględniał przyjęte zmienne i wskaźniki. Zawierał zarówno pytania z kafeterią otwartą (3), półotwartą (23) i zamkniętą (6).

Kwestionariusz został przygotowany w dwóch wersjach językowych: czeskiej i polskiej, co wykluczało możliwość niezrozumienia pytań.

Na pochwałę zasługuje przeprowadzenie badań pilotażowych na sześćdziesięcioosobowej grupie uczniów w czeskim gimnazjum w Czeskim Cieszynie i Gimnazjum z Polskim Językiem Nauczania w Czeskim Cieszynie (odpowiednikach liceum ogólnokształcącego w Polsce). Badania właściwe zostały przeprowadzone wśród uczniów klas trzecich szkół (w przedziale wiekowym 18-19 lat) średnich na Zaolziu wśród młodzieży zamieszkałej w powiecie karwińskim i frydeckim na grupie 330 uczniów.

Do dalszej analizy przyjęto 300 kwestionariuszy ankiet. W badanej grupie było 100 uczniów narodowości polskiej i 200 uczniów narodowości czeskiej, w badanej grupie było 181 kobiet (60,3%), 119 (39,7%) mężczyzn, co odzwierciedla strukturę płci w tym typie szkół, w badanej grupie było 58% wierzących i 42% niewierzących. 46% badanych mieszkała na wsi a 54% w mieście. W tej części stosunkowo mało uwagi poświęcono metodom i technikom opracowania zgromadzonego materiału. Dowiadujemy się, że *"Całość wyników badań została poddana procesowi wnioskowania, którego celem było przedstawienie najważniejszych konkluzji"*. W pierwszej fazie przeprowadzono analizę odpowiedzi na poszczególne pytania, wyniki zostały zestawione dodatkowo w postaci tabel, wykresów, zestawień procentowych. Natomiast *"Faza druga miała za cel zweryfikować hipotezy badawcze. W ramach poznania wzajemnych związków*

została przeprowadzona analiza w celu rozstrzygnięcia, czy istnieje wyraźna statystyczna zależność pomiędzy uwzględnionymi w badaniach zmiennymi." (124). Wykorzystano w tym celu test chi-kwadrat, obliczono także współczynnik korelacji.

Roz. V. Opinie badanej młodzieży o przyszłych partnerach z uwzględnieniem czynników Analiza badań własnych

W rozdziale tym dokonano analizy oczekiwań stosunku do przyszłego partnera ze względu na narodowość, płeć, religijności, miejsce zamieszkania. Niezależnie od tych czynników najważniejszym oczekiwaniem w stosunku do przyszłego partnera okazał się ten sam przedział wiekowy, na drugim miejscu znalazły się własne oczekiwania, głównie u Czechów jako grupy oraz kobiet, jednorodność wyznaniowa u osób wierzących, bogate doświadczenia seksualne u osób niewierzących i osób mieszkających w mieście. Wyniki zostały zestawione w tabelach (zestawienie odpowiedzi liczbowe i procentowe) pod którymi podane zostały wyniki testów statystycznych χ^2 , α , r , SV, p. Wszystkie przypadki istnienia zależności (lub ich braku) statystycznej między oczekiwaniami a czynnikami zostały w tekście wskazane. Część wyników została zaprezentowana na wykresach kołowych z podaniem wartości. Dla ogółu młodzieży najważniejszą cechą przyszłego partnera okazał się dobry charakter, na drugim miejscu dobre zdrowie a na miejscu trzecim pozytywny stosunek do dzieci, system preferowanych wartości, pracowitość. Pytano także o temperament przyszłych partnerów. Okazał się on ważny, jednak nie ma tu znaczącej zależności między narodowością, płcią czy religijnością ani też miejscem zamieszkania. Badani mieli określić swój stosunek do preferowanych cech u przyszłych partnerów. Zarówno uczniowie narodowości polskiej jak i czeskiej uznali za najważniejsze cechy przyszłego partnera: tolerancję (53%), na miejscu drugim u Polaków szczerłość (23%) a u Czechów: optymizm (24,5%), a na miejscu trzecim u Polaków: optymizm (17%), u Czechów: szczerłość (22,5%); mężczyźni na drugim miejscu stawiali szczerłość (29,4%) a na trzecim optymizm (26,9%), kobiety na drugim miejscu wybrały optymizm (18,7%) a na trzecim szczerłość (18,2%), Czynnikiem jakim była wiara różnicowała nieznacznie badanych. na pierwszym miejscu była tolerancja (44,8% wierzący, 54% niewierzący), optymizm (21,4%) u niewierzących i 22,44% u wierzących, szczerłość (24,7% wierzący i 19,8%) u niewierzących. Mieszkający na wsi wybierali podobnie jak średnio cała grupa (tolerancja, optymizm, szczerłość).

Roz. VI. Opinie badanej młodzieży o związkach małżeńskich z uwzględnieniem różnicujących,

W rozdziale VI autor skoncentrował się na motywach zawieranych małżeństw, modelach relacji

małżeńskich i dostrzeganych przez uczniów deklaracjach i powodach zawierania małżeństw analizowanych poprzez zmienne: narodowość, płeć, religijność, miejsce zamieszkania jako czynnikach różnicujących opinie o ważności instytucji małżeństwa. 78,3% badanych uważa instytucję małżeństwa za ważną; dla 21,7% jest ona nieważna. Widoczna jest bardzo silna zależność wyboru od płci. 92% wierzących uważa, że małżeństwo jest istotne, przy 59,5% niewierzących, ale już opinia na temat zawarcia między wierzącymi (78,7%) a niewierzącymi (61,1%) jest mniejsza. Okazało się, że małżeństwo jest bardziej istotne dla mężczyzn (81,5%) niż kobiet (76,2%) a także dla mieszkańców wsi (84,1%) niż miasta (73,5%). Zamiar zawarcia małżeństwa okazał się ważniejszy dla Polaków (85%) niż Czechów (64,5%) a także kobiet (72,9%) niż mężczyzn (68,9%) nie ma tu różnicy istotnej statystycznie. Głównym motywem zawierania małżeństw dla wszystkich badanych jest pragnienie drugiej osoby /miłości (62,3%), w drugiej tradycja (17,7%) a w trzeciej pragnienie dziecka (10,7%). Dla Czechów na drugim miejscu była tradycja, natomiast u Polaków pragnienie dziecka. Natomiast płeć nie miała tu wpływu na powód zawarcia małżeństwa, hierarchia była taka sama jak w całej grupie, czynnikiem różnicującym nie była wiara, ani też miejsce zamieszkania. Jeśli chodzi o model małżeństwa, to Polacy wybierali model partnerski (80%) a Czesi (57,5%). Wśród kobiet 3,3% było zdania, że to jaki jest model małżeństwa jest to im obojętne. Natomiast wśród mężczyzn aż dla 16,8% było obojętne jaki będzie to model związku. Interesujące okazały się badania dotyczące przyczyn nie wstępowania w związki małżeńskie. Jako główną przyczynę badani wskazali stawianie kariery zawodowej przed małżeństwem (36,7%) (głównie Polacy 40% i mężczyźni), na drugim miejscu 34,6% (zarówno Czesi jak i Polacy) wskazano na problemy związane ze znalezieniem odpowiedniego kandydata, a na trzecim miejscu (10,7%) to obawa przed nieudanym związkiem (głównie Czesi 12%). Podobne odpowiedzi prezentowali mieszkańcy wsi. Polacy na trzecim miejscu stawiali jako przyczynę trudności ekonomiczne partnerów (12%), być może jako przedstawiciele mniejszości obawiają się o pracę, która była zawsze w jakimś stopniu powiązana z narodowością. Kobiety na I miejscu wskazywały na brak odpowiedniego partnera (40,9%), na II miejscu stawianie kariery zawodowej przed małżeństwem (35,9%), obawy z niepowodzenia w małżeństwie. Mężczyźni I m. stawianie kariery przed małżeństwem, II m. trudności ze znalezieniem partnera, III m. trudne warunki ekonomiczne partnerów. Taka kolejność wyborów dokonywana przez mężczyzn wydaje się być związana z tradycyjnie pojmowaną odpowiedzialnością za sytuację materialną rodziny i obawiają się, że jej nie będą w stanie jej zapewnić na właściwym poziomie. Osoby religijne jako przyczynę niezawierania związków małżeńskich na pierwszym miejscu wiążą z stawianiem kariery zawodowej przed małżeństwem, (40,8%), na drugim miejscu trudności ze znalezieniem partnera (32,2%). Tę kwestię osoby niewierzące stawiały na I miejscu. na trzecim miejscu wymieniły trudne warunki ekonomiczne dla partnerów (10,3%).

Szkoda, że nie wiemy nic o sytuacji młodych ludzi, jeśli chodzi o możliwość otrzymania przez nich pracy na Zaolziu, to być może tłumaczyłoby bardziej obawy przed zawieraniem małżeństw.

Roz. VII Trwałość małżeństw w opinii badanej młodzieży - czynniki różnicujące

Rozdział VII został poświęcony opiniom uczniów na temat trwałości związków, a także poglądom na temat wpływu religii na trwałość małżeństw z uwzględnieniem płci, religijności oraz miejsca zamieszkania.

Jest zrozumiałe, że skoro wśród młodych istnieją obawy, że małżeństwa nie uda się utrzymać. Autor pracy podjął wątek trwałości małżeństwa. Zdaniem badanych religia wpływa na trwałość związku (71,3%), bardziej są o tym przekonani Polacy (81%), mężczyźni 73,1%), osoby wierzące (77%), osoby mieszkające w mieście (72,2%; osoby mieszkające na wsi 70,3%). Młodzież w swoich opiniach uważa, że wpływ religii na trwałość małżeństwa wynika z podtrzymywania wartości moralnych, uczenie stosunku do drugiej osoby poprzez stosunek do Boga, a także poprzez nadanie małżeństwu sakramentalnego charakteru. Jest charakterystyczne, w tych kwestiach nie różnią się w swoich poglądach Polacy od Czechów, kobiety od mężczyzn, osoby mieszkające na wsi i w mieście, osoby wierzące (osoby niewierzące stawiają na drugim miejscu sakramentalny wymiar małżeństwa).

Zdecydowana większość badanych (72%) uważa, że wychowanie seksualne nie ma wpływu na trwałość małżeństwa.

Ważnym dla tematu i terenu badań jest niewątpliwie kwestia funkcjonowania małżeństw mieszanych narodowościowo. Wyniki badań potwierdziły, że małżeństwa mieszane narodowościowo, w opiniach młodzieży nie przeżywają większych trudności (68%). Żadna ze zmiennych nie wskazuje, na istotną różnicę w poglądach. To co, zdaniem badanych stanowi w tych małżeństwach problemy dotyczy: odmiennych poglądów (42,7%), innego stosunku do wartości (21,9%), bariery językowej (12,5%, kwestię tą szczególnie podnosiły osoby wierzące), nacisku własnej grupy 21,9%). Dowodem tego może być mała liczba rozwodów w małżeństwach mieszanych (dane ze spisów powszechnych).

W tym miejscu zabrakło mi wypowiedzi uczniów z małżeństw mieszanych jakie są ich poglądy, byłoby to interesujące dla badań.

Z kwestią trwałości związku wiążą się strategie rozwiązywania sytuacji kryzysowych w małżeństwach. Podejścia do rozwiązania problemów są w zasadzie zbieżne, gdyż różnice w tych poglądach niezależnie od zmiennych są podobne a różnice nie są statystycznie istotne (tab.58-61). Podobnie jest z opiniami młodzieży na temat przyczyn prowadzących do rozstania (tab. 62).

Roz. VIII. Opinie badanych o seksualności młodzieży z uwzględnieniem narodowości,

płci, religijności oraz miejsca zamieszkania

Przeprowadzone badania wskazują na źródła wiedzy o seksualności. Okazuje się, że głównym źródłem wiedzy o seksualności młodzieży są rówieśnicy (58%), a w dalszej kolejności z zajęć szkolnych (15,7%), Internetu (%), z mediów (8%), od rodziców (5,7%), literatury zagadnienia (3,6%). Świadczy to o małym udziale rodziny i szkoły w edukacji seksualnej.

Kwestie seksualności badacz wiąże z zagadnieniem przedmażeńskich kontaktów seksualnych

Tylko 7% badanych kontakty te ogranicza do małżeństwa, a 1,3% nie aprobuje tego rodzaju zachowania, natomiast 36,7% badanych uznaje je za rzecz naturalną, 25,7% za dowód miłości, 12,3% za pole zdobycia doświadczeń seksualnych, 9% za grzech a 2,7% za potrzebę biologiczną. Poglądów tych nie różnicuje płeć, natomiast wyraźniej religijność. 32,8% traktuje seks przedmażeński jako naturalną rzecz, 14,% jako grzech (niewierzący 1,6%), seks wyłącznie do małżeństwa ogranicza 11,5% wierzących; nie aprobuje kontaktów przedmażeńskich 1,7%. Podjęty został także wątek promiskuityzmu, czy częstej zmiany partnerów. 35,7% badanych stwierdziło, że zjawisko to niszczy związek (44% Polacy, 43% wierzący, 36% kobiety), 22% było natomiast przeciwnego zdania, uważało, że to ożywia związek; 41% nie miało na ten temat zdania. W badanej grupie do posiadania doświadczeń seksualnych przyznało się 203 badanych, w tym 20,3% z dwoma partnerami, 18% - trzech do pięciu partnerów, 15% z jednym partnerem, 11% powyżej siedmiu partnerów, , 2,4% między pięcioma a siedmioma partnerami. 32,% proc enta nie miała doświadczeń seksualnych. Badana młodzież wyraziła wysoka tolerancje wobec stosowania środków antykoncepcyjnych. 75% ogółem badanych akceptowała stosowanie środków antykoncepcyjnych, (w tym 81% Czechow, 63% Polaków), 76% kobiet, 73% mężczyzn), 68% wierzących, 84% niewierzących, 84,1% niewierzących.(s. 237). Motywami, które skłaniały do ich stosowania była chęć ochrony przed niechcianymi konsekwencjami - 37% (41% Polacy, 35% Czesi), 33% kobiety, 42% mężczyźni,35% wierzący; 26% uważało, że ich stosowanie jest dowodem dorosłości, a 24% jako rzecz niezbędną. 83,9% wierzących i 91,3% niewierzących; 84% mieszkańców wsi i 89,5% mieszkańców miast tolerowało stosowanie środków antykoncepcyjnych, tylko 8,9% była temu przeciwna a 5,2% nie miała zdania.

Przy analizie trwałości związku nie sposób pominąć zdrady partnera w związku. 52,3% uznało, że jest niewybaczalna i kończy związek, 15%, że można ją wybaczyć a 19,&% że można wybaczyć w zależności od sytuacji, w której ona wystąpi. Ciekawe, że mniej tolerancyjni byli Czesi i osoby niewierzące. Można zgodzić się z Autorem, że jest to zapewne konsekwencja większej religijności Polaków na Zaolziu.

Roz. IX. Alternatywne związki w opiniach badanych z uwzględnieniem narodowości, płci, religijności oraz miejsca zamieszkania.

Kolejny rozdział prac jest poświęcony stosunkowi młodzieży do związków alternatywnych. Jest on ściśle związany z tytułem pracy oraz przyjętymi założeniami. Preferowany model relacji partnerskiej w badanej grupie jest ściśle związany z małżeństwem 68%. Jest tu jednak bardzo duża dysproporcja między poglądami przedstawicieli Polaków (za małżeństwem optuje 94%) i Czechów (tylko 55%); życie bez ślubu 16,3%, przy znacznym zróżnicowaniu narodowościowym (Polacy -2%, Czesi 23,5%); wolne związki 10,7% (Polacy 2%, Czesi 15%); styl życia singla 3% (Polacy 1%, Czesi 4%); krótkotrwałe relacje partnerskie 1,3%.

Czynnikiem, który mniej różnicuje poglądy na charakter związków okazała się płeć. Kobiety w większości wskazywały na małżeństwo 70,2% i życie bez ślubu 18,8%, natomiast mężczyźni w większości wybierali wolne związki 17,1%, krótkotrwałe relacje partnerskie 2,5%, styl życia singla 3,4%. Dostrzegalny jest związek między opiniami uczniów na temat preferowanych typów relacji partnerskich z uwzględnieniem religijności badanych. W grupie osób wierzących 79,3% wybiera małżeństwo, w tym aż 87,6% wierzących praktykujących oraz 64% wierzących niepraktykujących) przy 52,4% niewierzących. Życie bez ślubu wybrało 9,8% osób wierzących i 26,2% wierzących niepraktykujących, prawie tyle samo co w grupie osób niewierzących -25,4%. W grupie niewierzących jest też więcej osób, które preferują wolne związki - 14,3%, a także styl życia singla -5,5%. Dobrze się stało, że w tym przypadku, podobnie jak to czynił Autor w wielu innych analizach, uwzględniał poziom religijności. Zależność statystyczna potwierdziła tu, że im większa jest religijność tym mniejsza jest akceptacja dla nowoczesnych form relacji partnerskich a *"Religie chrześcijańskie, a zwłaszcza religia katolicka, stoi na straży instytucji, jaka jest małżeństwo, chroniące ją przed wpływami nowoczesnych form relacji partnerskich"*(s. 258). Nie uwzględnienie poziomu religijności w tym przypadku mogłoby prowadzić do fałszywych wniosków, gdyż Test chi-kwadrat nie wykazał zależności statystycznej między poglądami uczniów dotyczącymi związków a miejscem zamieszkania. Dodatkowo pytano młodzież o jej stosunek do nowoczesnych trendów związków partnerskich. Odpowiedzi pozytywnej udzieliło 33,3% (w tym 23% Polaków i 38,5% Czechów), co Autor interpretuje jako większą otwartość młodzieży czeskiej na nowe formy związków partnerskich.

Mniej przekonujące są rozważania dotyczące trwałości związku. Pomieszano tu deklaracje trwałości związku z liczbą osób posiadających partnerów. Tabele potwierdzają kto ma partnerów a nie deklaracje związków, gdyż liczone są w stosunku do całości a nie w stosunku do liczby partnerów.

Roz. X. Homoseksualizm w opiniach uczniów z uwzględnieniem ich narodowości, płci, i, miejsca zamieszkania

Część empiryczną pracy zamyka analiza wyników badań nad stosunkiem młodzieży do kwestii homoseksualizmu. Opinie młodzieży dotyczące zjawiska homoseksualizmu są zróżnicowane. Od poglądu, że homoseksualizm jest choroba 4,7%, poprzez pogląd, że jest zagrożeniem dla młodzieży 9,3%, że jest to zboczenie seksualne 11,7%; brakiem zdania na ten temat 14,3%; stanowi naturalny przejaw seksualności 27,3%, po pogląd, że toleruje go, nie stanowi zagrożenia 32,2% (ten ostatni pogląd nie różnicuje Czechów i Polaków). Inna jest ocena homoseksualizmu przez Polaków, którzy traktują homoseksualizm jako zboczenie w 25% (Czesi tylko 11,7%), Polacy jako chorobę 9% (Czesi 2,5%).

Podjęty został także wątek praw osób homo i heteroseksualnych w opiniach uczniów. Jedynie 29,7% było za przyznaniem takich samych praw dla osób homoseksualnych jak mi heteroseksualnych (Polska młodzież jedynie 17%). Czynnikiem różnicującym był tu stosunek do religii (Osoby niewierzące deklarowały skłonność do zrównania praw dwukrotnie częściej)). Osoby mieszkające na wsi okazały się bardziej tolerancyjne jak mieszkające w mieście. 16% badanych deklarowało kontakty seksualne z osobami tej samej płci.

W Zakończeniu

Autor prezentuje wyniki badań w syntetycznej postaci i uogólnia wcześniejsze wnioski w odniesieniu do postawionych hipotez.

Tu chciałbym podkreślić, że podjęty temat badań wymaga dużych kompetencji organizacyjnych i kompetencji badawczych o czym pisałem na wstępie. To, że udało się nakłonić tak dużą grupę uczniów zarówno ze szkół czeskich jak i polskich należy uznać za duży sukces.

Dobrze się stało, że szczegółowe wyniki badań zostały zaprezentowane w aneksie, natomiast w treści pracy zamieszczono tabele syntetyczne, uwzględniające zmienne niezależne oraz zależności statystyczne. W analizie zgromadzonego materiału konsekwentnie wskazuje się, które zależności są istotne statystycznie a które nie. Jest to ważne, gdyż w wielu przypadkach powszechnie sądzi się, że istnieją zależności.

Autor wykorzystał najnowszą literaturę zagadnienia, zarówno polską jak i czeską (18 poz.) co pozwoliło mu na zaprezentowaniu różnych podejść do tego samego zagadnienia przez autorów czeskich i polskich. Sięga też do prac wielu Autorów zachodnich, tłumaczonych na język polski lub czeski, wykorzystuje także oryginalne prace w języku angielskim (6 poz. z literatury amerykańskiej).

skiej), Wykorzystuje też netografię, jest to ważne, gdyż w obecnej dobie Autorzy często zanim opublikują swoje prace, przedstawiają je bardzo często na portalach internetowych.

Obszerna praca sprawiła, że Autor pracy nie uniknął błędów, brakło staranniejszej korekty

Konkluzja

Stwierdzam, że praca doktorska a *mgra Radka Baselidesa* jest opracowaniem samodzielnym i oryginalnym, podejmuje temat aktualny i ważny badawczo dla pedagogów społecznych, stanowi wartościowe opracowanie teoretyczne z pedagogiki społecznej a także socjologii, po drobnych uzupełnieniach zasługuje na druk. Autorowi udało się zgromadzić obszerny materiał badawczy dobrze ilustrujący podjęte zagadnienie, ustalić wiele interesujących faktów dotyczących relacji i życia społecznego na Zaolziu. Na uwagę zasługują elementyki komparatystyczne w pracy ze względu na koncepcję doboru próby badawczej, zróżnicowanej etnicznie, kulturowo i wyznaniowo.

Na podkreślenie zasługuje, wykorzystanie wiele publikacji zagranicznych, w Polsce w części nieznanymi i niewykorzystanych. Doktorant wykazał się wysokimi kompetencjami interpretacyjnymi, rozumieniem problemów funkcjonowaniem związków i rodziny na obszarze pogranicza czesko-polskiego, umiejętnością prowadzenia badań i ich opracowania, opanowaniem warsztatu pisarskiego. Przyjęta koncepcja metodologiczna pozwoliła na ukazanie zależności między obrazem rodziny i związków partnerskich a szeregiem zmiennych.

Praca doktorska mgra Radka Baselidesa w całej rozciągłości spełnia wymogi stawiane dysertacjom w „Ustawie o stopniach i tytule naukowym” z 14 marca 2003 roku, **oceniając ją pozytywnie i wnosząc o dopuszczenie jej do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.**

Myślina, 15 października 2016 roku

Prof. zw. dr hab. Zenon Jasiński

